

Hanna Bazhenova

Ukraińscy weterani: polityka państwa oraz inicjatywy obywatelskie

Nowa polityka państwa wobec weteranów jest jednym z głównych obszarów rządowego Planu Działań Priorytetowych na rok 2024, który został zatwierdzony na posiedzeniu Gabinetu Ministrów Ukrainy w dniu 16 lutego. Jej realizacja została powierzona pełniącemu obowiązki ministra ds. weteranów Ołeksandrowi Porchunowi. Głównymi kierunkami jego działalności są: odejście od radzieckiego podejścia opartego na „świadczeniach” i „usługach”, skupienie się na socjalizacji weteranów oraz zapewnieniu im narzędzi rozwoju, a także zmiana nastawienia społeczeństwa do wizerunku weterana.

Państwo i weterani. Zgodnie z Ustawą Ukrainy „O statusie weteranów wojny i gwarancjach ich ochrony socjalnej” (1993), weterani wojenni to „osoby, które brały udział w obronie Ojczyzny lub w działaniach wojennych na terytorium innych państw”. Status ten obejmuje uczestników działań bojowych¹, osoby z niepełnosprawnościami związanymi z wojną oraz uczestników wojny². Według Ministerstwa ds. Weteranów na dzień 1 stycznia 2022 r. na Ukrainie było 851 068 weteranów wojennych. Natomiast łączna liczba uczestników działań bojowych wyniosła 493 550, z czego 38 tys. stanowiły kobiety. Ta kategoria obywateli oraz ich rodziny mają prawo do świadczeń ze strony państwa, które można podzielić na medyczne, transportowe, edukacyjne i świadczenia dla rodzin kombatantów.

Po rosyjskiej agresji liczba osób zdemobilizowanych i potrzebujących ochrony znacznie wzrosła. Według szacunków rządu po zakończeniu działań zbrojnych status weterana może posiadać ok. 4-5 mln osób. Biorąc pod uwagę fakt, że na początku 2023 r., według Instytutu Demografii i Badań Społecznych im. M. W. Ptuchy Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, w kraju było od 28 do 34 mln obywateli (zob. też [„Komentarze IEŚ”, nr 973](#)), znaczny odsetek ludności będzie miał status uczestnika działań bojowych.

Należy podkreślić, że po ośmiu latach Operacji Antyterrorystycznej (2014-2018) i Operacji Sił Połączonych (2018-2022) oraz ponad dwóch latach rosyjskiej agresji Ministerstwu ds. Weteranów Ukrainy nie udało się opracować skutecznej polityki państwa wobec osób zdemobilizowanych. Generał major Julija Łaputina, która stała na czele resortu w okresie od 18 grudnia 2020 r. do 7 lutego 2024 r., była krytykowana za słabą komunikację ze społecznością weteranów (prawie 70% z nich nie wiedziało o świadczeniach i usługach gwarantowanych im przez obowiązujące prawo), biurokratyczne procesy w agencjach rządowych, opóźnienia w wypłatach, problemy z rehabilitacją medyczną oraz powolną realizację szeregu inicjatyw planowanych przez rząd. Jednym z tych projektów było przedłużające się utworzenie narodowego wojskowego cmentarza pamięci, za którego realizację odpowiadały Ministerstwo ds. Weteranów, Ministerstwo Kultury i Polityki Informacyjnej oraz Instytut Pamięci Narodowej. Wszystkie te czynniki doprowadziły do rezygnacji Julii Łaputinej ze stanowiska na początku lutego 2024 r.

Obecnie tymczasowo funkcję ministra ds. weteranów pełni Ołeksandr Porchun, weteran i Bohater Ukrainy. Jego głównym celem jest zmiana dotychczasowego podejścia ministerstwa do polityki wobec weteranów, która opiera się na zapewnieniu „świadczeń” i „usług” do stworzenia warunków do pełnej readaptacji i reintegracji byłych wojskowych ze społeczeństwem. Obejmuje to m.in. zagwarantowanie stałego wsparcia psychologicznego i usług

¹ Uczestnicy działań bojowych to osoby, które były bezpośrednio zaangażowane w wykonywanie zadań bojowych zarówno w czasie wojny, jak i pokoju.

² Uczestnicy wojny to wojskowi, którzy służyli w Siłach Zbrojnych byłego ZSRR podczas wojny, pracownicy zaplecza oraz inne osoby, które nie brały bezpośredniego udziału w działaniach bojowych.

rehabilitacyjnych, a także możliwości uzyskania wyższego wykształcenia i przekwalifikowania się z późniejszym zatrudnieniem. Ważne jest również wsparcie dla przedsiębiorczości weteranów.

Ukraiński Fundusz Weteranów (UFW). Najbardziej efektywną strukturą wśród instytucji budżetowych działających w obszarze pomocy osobom zdemobilizowanym jest UFW, który został utworzony 22 lipca 2021 r. w ramach Ministerstwa ds. Weteranów. Misją Funduszu jest gromadzenie i dostarczanie weteranom informacji na temat dostępnych możliwości ich reintegracji ze społeczeństwem. Według stanu na 2 lutego 2024 r. UFW:

- wsparł 508 inicjatyw przedsiębiorczych weteranów i projektów organizacji pozarządowych dla weteranów na 300 mln UAH (ok. 7,5 mln USD);
- wraz z partnerami uruchomił infolinię wsparcia kryzysowego dla weteranów, wojskowych oraz ich rodzin;
- od stycznia 2023 r. udziela porad prawnych weteranom, ich rodzinom i członkom rodzin zmarłych;
- przeprowadził szereg badań socjologicznych i sondaży opinii publicznej;
- wdrożył szereg projektów edukacyjnych, w tym szkolenia z języka angielskiego i IT itp.

W budżecie państwa na 2024 r. przeznaczono 205 mln UAH (ok. 5,1 mln USD) na wsparcie przedsiębiorców-weteranów i organizacji społecznych świadczących usługi na rzecz weteranów i ich rodzin. Środki te mają być dystrybuowane na zasadzie konkursu za pośrednictwem UFW.

Koncentracja Funduszu na wspieraniu biznesu byłych wojskowych wynika w szczególności z faktu, że jedną z przeszkód, z jakimi osoby te borykają się po opuszczeniu armii, stanowi problem ze znalezieniem zatrudnienia. Do głównych wyzwań należą: ostrożne podejście pracodawców do osób zdemobilizowanych (m.in. ze względu na specyfikę ich stanu zdrowia oraz dodatkowe trudności i koszty z tym związane, a także konieczność zapewnienia weteranom odpowiednich świadczeń w środowisku pracy, zwłaszcza dodatkowych urlopów i ewentualnych zwolnień lekarskich); niezgodność kwalifikacji i umiejętności byłych wojskowych z obecnym zapotrzebowaniem rynku pracy; problemy z przekwalifikowaniem oraz adaptacją w zespole itp. W rezultacie 62,89% ukraińskich weteranów woli założyć własną firmę po powrocie do życia cywilnego³, tworząc w ten sposób nowe miejsca pracy dla innych zdemobilizowanych.

Rola inicjatyw obywatelskich i biznesu. Od 2014 r. rola społeczeństwa obywatelskiego w zapewnieniu bezpieczeństwa narodowego na Ukrainie znacznie wzrosła. Organizacje wolontariackie skupiły się na wspieraniu Sił Zbrojnych Ukrainy, osób wewnątrznie przesiedlonych i ludności cywilnej mieszkającej w strefie Operacji Antyterrorystycznej, a także na poszukiwaniu jeńców wojennych i osób zaginionych. W tym czasie państwo nie prowadziło zrównoważonej polityki wobec weteranów, nie istniało też odpowiednie ministerstwo (zostało ono utworzone dopiero w listopadzie 2018 r.). Dlatego to organizacje pozarządowe oraz fundacje i inicjatywy charytatywne, najczęściej zakładane przez weteranów lub ich rodziny, były czynnikiem dynamizującym zmiany. Główne obszary ich działalności obejmowały ochronę praw weteranów, ich rehabilitację medyczną i psychologiczną, reintegrację społeczną, rozwiązywanie problemów socjalnych i bytowych oraz wsparcie dla rodzin weteranów i poległych wojskowych.

Od 24 lutego 2022 r. organizacje społeczeństwa obywatelskiego znacznie zintensyfikowały swoją pracę (zob. „Komentarze IEŚ” nr 665). Podczas gdy przed rosyjską inwazją pomoc armii i weteranom była priorytetem dla 21,9% wszystkich organizacji pozarządowych i charytatywnych, po agresji liczba takich organizacji zwiększyła się do 43,2%. Jednocześnie 18,8% tych organizacji przeorientowało swoje działania zgodnie z wyzwaniem stanu wojennego, a większość z nich (56,4%) nadal łączyła przedwojenną pracę z nowymi obszarami. Weterani byli wspierani m.in. poprzez pomoc w znalezieniu zatrudnienia, samozatrudnieniu i rozwoju własnego biznesu. Wśród inicjatyw warto wyróżnić organizację bezpłatnych wycieczek górskich dla wojskowych oraz ich rodzin, a także projekt bezpłatnej edukacji psychologicznej rozwijającej umiejętności odporności psychicznej. Najbardziej znane

³ Zob. Український ветеранський фонд, *Актуальні потреби та бачення можливостей для кар'єрного і професійного зростання ветеранів*, Київ 2024, <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/pracevlashtuvanna.pdf>.

organizacje w tym obszarze to Veteran Hub, Jurydyczna Sotnia, Prostir Mzhlywostej, Przyncyp, Veteran Media, VETERANKA i in.

Ważną rolę we wspieraniu weteranów odgrywa również ukraiński biznes. Jednym z przykładów jest projekt RECOVERY, który rozwija sieć ośrodków rehabilitacyjnych dla rannych wojskowych w oparciu o państwowe placówki medyczne. Sieć została założona pod koniec 2022 r. przez Wiktora i Olenę Pinczuk (zięcia i córkę byłego prezydenta Leonida Kuczmy). Obecnie 12 ośrodków rehabilitacyjnych RECOVERY świadczy bezpłatne usługi w Kijowie, Lwowie, Równem, Chmielnickim, Winnicy, Czerkasach, Połtawie, Odessie (dwa ośrodki) i obwodzie dnipropietrowskim (trzy ośrodki). Ponad 9 tys. pacjentów skorzystało dotychczas z ich usług. Planowane jest rozszerzenie sieci do co najmniej 18 innowacyjnych ośrodków, w których rocznie będzie mogło leczyć się ok. 25 tys. wojskowych.

Wnioski. Ministerstwu ds. Weteranów Ukrainy nie udało się jeszcze opracować kompleksowej i ustrukturyzowanej polityki dotyczącej weteranów, która obejmowałaby wszystkie obszary ich życia oraz zapewniała wspólne i skoordynowane działania różnych organów władzy. Rotacje kadrowe w resorcie w lutym 2024 r. miały na celu zbudowanie bardziej systemowej i dostosowanej do poszczególnych środowisk polityki, ukierunkowanej na pełną readaptację weteranów i ich reintegrację społeczną. Przy tym główny nacisk położono na zapewnienie pomocy niematerialnej. Jednocześnie istotne dla państwa jest wspieranie przedsiębiorczości weteranów, która nie tylko pomaga byłym wojskowym zarabiać na życie, ale także tworzy nowe miejsca pracy dla innych zdemobilizowanych osób.

Kluczową rolę w lobbowaniu na rzecz interesów weteranów, ochrony ich praw, a także ich pełnej readaptacji i reintegracji ze społeczeństwem odgrywają organizacje pozarządowe i charytatywne oraz środowiska biznesowe, które po 24 lutego 2022 r. znacznie zintensyfikowały swoją działalność.

Polityka kompleksowego wsparcia byłych wojskowych i ich dalszej pełnej reintegracji społecznej jest strategicznie ważna dla Ukrainy. Od jej skuteczności zależy nie tylko szybkość demilitaryzacji świadomości weteranów i ich adaptacji do życia cywilnego, ale także stosunek społeczeństwa do weteranów oraz do służby wojskowej i mobilizacji w ogóle. Ponadto efektywna praca z weteranami może stać się motorem transformacji społecznej i gospodarczej Ukrainy po zakończeniu działań zbrojnych.